

Səməd Vurğun - 120 *El bilir ki, sən mənimsən, Yurđum, yuvam, məşkənimsən.*

Yazıb-yaratdıqları ilə ədəbiyyat xəzinəsini zənginləşdirən hər şairin, yazıcının ədəbi aləmdə öz yeri var. Sənətin möhtəşəmliyi isə bəzən cildlərə sığmayan romanlarda olduğu qədər, bəzən cəmi bir neçə kəlmədən ibarət kiçik misralarda da canlanır. Ona görə də söz adamlarının yaradıcı qüdrəti haqqında müqayisələr aparmaq çox zaman çətin və mübahisəli görünür.

Elə şair və yazıqlar da var ki, onlar ədəbiyyatın özüdirlər, ədəbiyyat deyəndə birinci onların adları, imzaları, qələmə aldıkları əsərlər yada düşür. Bu il anadan olmasından 120, vəfatından isə 70 il ötən Səməd Vurğun da istisnasız olaraq adı ədəbiyyatımızın rəmzinə çevrilmiş yaradıcı şəxsiyyətlərimizdəndir.

radıcı miqyas birləşirdi. O, yalnız fərdi poetik istedadı ilə deyil, həm də milli poeziyanın inkişafında oynadığı tarixi rolu ilə seçildi. Bu baxımdan onun yaradıcılığı bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatında yeni bir mərhələnin başlanğıcı kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan söz sənətinin çoxəsrlik ənənəsi isə bu yeni mərhələyə güclü bir mənəvi dayaq verirdi. Nizami Gəncəvi, Xaqani Şirvani, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Molla Pənah Vəqif və Mirzə Ələkbər Sabir kimi dahiələrin yaratdığı böyük ədəbi məktəb bu dövrdə də öz varislərini yetişdirirdi. Bu mənada Azərbaycan poeziyasında maraqlı və rəmzi bir mənzərə yaranmışdı: Arazin o tayında Məhəmmədhüseyn Şəhriyar, bu tayında isə Səməd Vurğun klassik irsin davamçıları kimi çıxış edir, milli söz sənətinin bayrağını ucaldırırlar. Bununla Səməd Vurğun yalnız bir şair deyil, həm də bir epoxanın ədəbi simvolu kimi yadda qalmışdır. Onun yaradıcılığı XX əsrin ortalarında Azərbaycan xalqının milli-ictimai düşüncəsinin, mədəni dəyərlərinin və bədii təfəkkürünün ön parlaq ifadələrindən biri kimi formalaşaraq Azərbaycan poeziyasının klassik irsi ilə müasir dövrü arasında körpü rolunu oynamış və milli ədəbiyyatımızın inkişafında silinməz iz buraxmışdır. Ona görə də Səməd Vurğun poeziyası yalnız estetik hadisə deyil, həm də xalqın tarixini, mədəniyyətini və ideallarını əks etdirən böyük bir bədii-tarixi fenomenidir.

Vətəndaşlıq poeziyası

Səməd Vurğunun yaradıcılığının əsas xüsusiyyətlərindən biri romantik və vətəndaşlıq ruhunun vəhdətidir. O, poeziyanı yüksək bədii-estetik ideal və geniş vətəndaşlıq amalı ilə birləşdirərək romantik ənənəni yeni məzmunla zənginləşdirmişdir. Bu mənada Səməd Vurğunun yaradıcılığı klassik romantik poeziyanın böyük nümayəndələrinin - Məhəmməd Füzulinin, Hafizin, Bayronun, Puşkinin, Namiq Kamalın, Hüseyn Cavidin əsərlərindən başlanan böyük yolun, işıqlı ənənələrin davamıdır.

Onun romantik poetik dünyasında qəhrəmanlıq, idealizm və mənəvi uralıq əsas yer tutur. Şair yaratdığı obrazlarla həm milli tarixə, həm də bəşəri dəyərlərə bağlı romantik bir ideallar sistemi qurur. Bu xüsusiyyət xüsusilə "Vəqif" və "İnsan" dramlarında və "Fərhad və Şirin" poemasında aydın görünür.

Səməd Vurğunun poeziyasında epik genişlik və fəlsəfi dərinlik də vəhdətdədir. Xüsusilə müharibədən sonrakı dövrdə yazdığı "Muğan", "Aygün", "Zamanın bayraqdan" kimi poemalarla o, Azərbaycan poeziyasında belə bir poetik dəyərin yeni səviyyəsini müəyyənləşdirir. Bu əsərlərdə bədii dilin yeniliyi, poetik formanın zənginliyi və epik düşüncə tərzii sənətkarlığın üföqlərini daha da genişləndirir.

Eyni zamanda onun yaradıcılığında psixoloji dramatizm və emosional gərginlik də mühüm yer tutur. Bu xüsusiyyətlər xüsusilə "Komsomol poeması", "Zəncinin arzuları", "Ölüm kürsüsü" kimi əsərlərdə özünü göstərir.

Səməd Vurğunun poeziyası tariximizin və milli yaddaşımızın poeziyasıdır. Onun əsərlərində qədimdən müasir dövrümüə qədər geniş bir tarixi panoram təqdim olunur. Şairin "Bakının dastanı", "Aslan qayası", "Muğan" poemalarını oxuduqca sanki o tarixə, o yaddaşda daxil olub, həmin əsərdəki qəhrəmanların müasirlərinə çevrilirsən.

Şair klassik ədəbiyyatın obrazlarını yeni bədii mənə ilə təqdim etməyin də misilsiz ustasıdır. "Vəqif" dramında Molla Pənah Vəqif obrazı yalnız şair kimi deyil, həm də müdrik dövlət xadimi və humanist düşüncəli ziyalı kimi təqdim olunur. Bu əsər Azərbaycan dramaturgiyasında romantik qəhrəman obrazının ön parlaq nümunələrindəndir.

Səməd Vurğunun yaradıcılığında bəşəri problemlər mühüm yer tutur. "İnsan" dramında xeyir və şər, ağıl və zorakılıq, mədəniyyət və hakimiyyət kimi əbədi fəlsəfi məsələlər qoyulur. Şahbaz obrazı vasitəsilə şair insan aqlının və mənəvi kamilliyin gələcəyi haqqında sual verir. Onun qoyduğu "Qalib gələcəmi cahanda kamal?" sualı əsərin əsas fəlsəfi ideyasını təşkil etməklə dünya ədəbiyyatının böyük düşüncə ənənələri ilə səsleşir.

Səməd Vurğun yaradıcılığının son mərhələsində daha çox insan taleyi, zaman və həyatın mənası kimi mövzular ön plana çıxır. "Şair, nə tez qocaldın sən?!", "Gödəkçə", "Unudulmuş tək məzar", "Mən tələsmirəm" kimi şeirlərdə bu dünyanın faniliyi, zamanın sürəti və insanın mədəni mövqeyi fəlsəfi lirika səviyyəsində ifadə edilir.

Səməd Vurğun 1956-cı il may ayının 27-də vəfat edir. Fəxri xiyabanda dəfn olunan şairin vəfatından 70 il ötsə də, Vurğun sözü, Vurğun şəxsiyyəti hər zaman yaşayır və Azərbaycanla birgə hər zaman da yaşayacaq. Məşhur misrasında yazdığı kimi:

"Ayrılmırı könül candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!"

*İradə ƏLİYEVA,
"Azərbaycan"*

də baş verən dəyişikliklər nəticəsində şairə qarşı nəzərdə tutulmuş cəza tədbirləri baş tutmur.

Bir dünya şöhrət

1941-1945-ci illərin İkinci Dünya müharibəsi şairin yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Müharibə illərində sənətkar 60-dan artıq şeir, bir neçə poema, o cümlədən "Bakının dastanı"nı yazır. 1943-cü ildə ABŞ-də keçirilən müharibə əleyhinə yazılmış ən dəyərli əsərlər müsabiqəsində Səməd Vurğunun yazdığı "Ananın öyüdü" şeiri çox yüksək qiymətləndirilərək dünya ədəbiyyatında bu mövzuda yazılmış 20 əsərdən biri kimi Nyu Yorkda çap edilir və hərbiçilər arasında yayılır.

Səməd Vurğunun şöhrəti dünyada tanınmış şair olmaqla yanaşı, eyni zamanda böyük alim, əvəzsiz təşkilatçı və nəzəriyyəçi olmasında idi. 1945-ci ildə o, yeni yaradılmış Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təsisçilərindən biri olur və Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının akademiki seçilir. 1954-cü ildə Səməd Vurğun Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti vəzifəsinə seçilərək milli elminizin, ədəbiyyatşünaslığımızın inkişafında əvəzsiz xidmətlər göstərir.

1948-ci ildə Səməd Vurğun Polşada keçirilən Mədəniyyət Xadimlərinin Dünya Konqresinin iştirakçısı olur. Konqresdən qayıtdıqdan sonra "Zəncinin arzuları" adlı məşhur poemasını qələmə alır. Şairin müharibədən sonrakı dövrə dair yaradıcılığı da həm məhsuldarlığı, həm mövzu seçimi ilə xarakterikdir. O, bu dövrdə bir-birinin ardınca "Muğan" (1948), "Aygün" (1950-1951), "Zamanın bayraqdan" (1952) poemalarını yazır.

SSRİ-də Səməd Vurğun müstəsna nüfuzla malik idi. O, müxtəlif illərdə SSRİ-nin ən yüksək orden və medalları ilə təltif edilmiş, geniş kütlələrin sevgisini qazanmışdır. O, Azərbaycannın Xalq şairi adına layiq görülən ilk şairimiz idi. Dövlət qarşısında böyük xidmətlərinə görə Səməd Vurğun iki dəfə "Lenin", "Şərəf nişanı" ordenləri, "Qafqazın müdafiəsinə görə", "1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində rəşadətli əməyə görə" döyüş medalları ilə təltif olunmuşdur.

1954-cü ildə Sovet Yazıçılarının II Ümumittifaq Qurultayında "Sovet poeziyası haqqında" əlavə məruzəni məhz Səməd Vurğunun etməsi şairin keçmiş ittifaqda nə qədər böyük nüfuzla malik olmasının göstəricisi idi.

Ədəbi simvol

Səməd Vurğun Azərbaycan ədəbiyyatında yalnız böyük bir şair kimi deyil, həm də xalqın taleyini və tarixi yaddaşını poeziyada yaşadan nadir şəxsiyyətlərdən biri kimi qəbul olunur. Onun yaradıcılığı da, həyat yolu da, əslində, xalqın keçdiyi müəkkəb və ağırlı tarixi mərhələlərin bədii salnaməsidir. Şairin gənclik illəri ölkənin ağır sınaqlarla üzləşdiyi, qanlı və faciəli keçmişdən qoparaq yeni həyat qurmağa çalışdığı bir dövrə təsadüf edirdi. Bu, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan, ağır mədəni zərbədən sonra xalqımızın yenidən doğulduğu, ümid və iztirabın bir-birinə qarışdığı tarixi mərhələ idi.

Səməd Vurğunun şəxsiyyətində bədii güc və zamanın çağırışlarına cavab verən böyük bir ya-

olur. Məlahətli səsi olduğundan gözəl oxuyur, sazda və skripkada məhərrətlə ifa edir, şeir deyir, həvəskar tamaşalarda rollar oynayır.

1922-ci ildə şairin atası Yusif ağa, bir il sonra isə nənəsi Aişə xanım vəfat edir. Bundan sonra Səmədə və qardaşı Mehdişanə onların bibisi qızı pədaqoq Xanqızı Vəkilova qayğı göstərir.

Dillərdə əzbər misralar

Hələ seminariyada oxuyarkən Səməd ilk şeirlərini qələmə alır. "Cavanlara xitab" şeiri Tiflisdəki "Yeni fikir" qəzetində dərc olunur. 1924-cü ildə seminariyanı uğurla başa vurduqdan sonra o, Qazaxda, Qubada, Gəncədə müxtəlif məktəblərdə Azərbaycan dili və ədəbiyyatı fənlərini tədris etməyə başlayır, ara-sıra dövrü mətbuatda çap olunur. 30-cu illərə doğru şairin səsi-sorağı artıq ədəbi mühitin, geniş oxucu kütlələrinin nəzər-diqqətini çəkir. 1929-cu ildə Səməd ali təhsil almaq üçün İkinci Moskva Universitetinin Ədəbiyyat fakültəsinə daxil olur. Bir il sonra "Şairin andı" adlı ilk kitabı çapdan çıxır. Burada onun həmin illərdə yazdığı siyasi məzmunlu və lirik şeirləri toplanmışdı.

1934-cü ildə şair qısa müddətdən sonra dillər əzbərinə çevriləcək, ədəbiyyatımızın ən çox yayılmış incilərindən olan "Azərbaycan" şeirini qələmə alır. Həmin ildə "Könül dəftəri", 1935-ci ildə "Şeirlər" adlı kitabları nəşr olunur. 1935-ci ili Səməd Vurğunun yaradıcılıq fəaliyyətinin ən məhsuldar ili adlandırsaq, yəqin ki, yanlışmarıq. Təkcə bir ildə Səməd Vurğun 7 poema və 100-ə yaxın şeir yazır.

Səməd Vurğun şeirlər yazmaqla yanaşı, poetik törcümələr də edir. 1936-1937-ci illərdə o, törcüməçilik fəaliyyətini genişləndirir. Puşkinin "Yevgeni Oegin" mənzum romanını Azərbaycan dilinə törcümə edir. Puşkinin həmin poeması üçün spesifik olan "Oeginin bəhri"ni Azərbaycan dilində tam qorumaqla edilmiş törcümə o qədər mükəmməl alınmışdı ki, bu işinə görə Səməd Vurğuna Puşkin Komitəsinin "A.S.Puşkin medalı" təqdim olunur. Bu illərdə şair Şota Rustavelinin "Pələng dərisi geymiş pəhvəlan" əsərinin bir hissəsini də böyük ustalıqla törcümə edir və buna görə Gürcüstan SSR MİK-in fəxri fərmanı ilə təltif olunur. Şairin usta qələmindən çıxmış daha bir törcümə əsəri isə dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin "Leyli və Məcnun" poemasıdır.

1937-ci ilin ikinci yarısında Səməd Vurğun özünün ölməz əsərini - "Vəqif" dramını yazır və buna görə 1941-ci ildə o dövrün ən yüksək dövlət təltiflərindən olan "Stalin" mükafatına layiq görülür. Həmin il Səməd Vurğun Nizaminin "Xosrov və Şirin" poemasının motivləri əsasında "Fərhad və Şirin" mənzum dramını da yazır və 1942-ci ildə bu əsərə görə ikinci dəfə "Stalin" mükafatı ilə təltif olunur.

1937-1938-ci illərin qanlı repressiyaları Səməd Vurğundan da yan keçmir. O, 1953-cü ildə haqsız hücumlara, təzyiqlərə məruz qalır. "Aygün" poeması tənqid edilir. Şairin Moskvada çap edilmiş "Şairin hüquqları" məqaləsi ona qarşı hücumları daha da kəskinləşdirir. Respublika rəhbərliyinin göstərişi ilə məqalə Azərbaycan Yazıqlar İttifaqında müzakirə edilir, onun əleyhinə məktub yazılıb Moskvaya göndərilir. Şair millətçilikdə təqsirləndirilir. Lakin həmin il Stalinin ölümündən sonra SSRİ və respublika rəhbərliyin-

"Ayrılmırı könül candan..."

Səməd Vurğun kimi tarixi şəxsiyyətlərini, yaradıcı insanlarımızın Vətən və xalq qarşısında xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək xatirələrinə böyük ehtiram göstərən Prezident İlham Əliyev şairin 120 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında sərəncam imzalamış, bununla ədəbi fikir salnaməmizdə yeni parlaq mərhələ başlandı görməli və unudulmaz sənətkara növbəti dəfə layiqli qiymət vermişdir. Sərəncamda oxuyuruq: "Onun dillər əzbərinə çevrilmiş "Azərbaycan" şeiri hər bir azərbaycanlının üreindəki Vətən sevgisinin poetik ifadəsidir. Böyük söz ustası ana dilinin saflığı uğrunda dönmədən mübarizə aparmış, xalq yaradıcılığının tükənməz xəzinəsindən bəhrələnməklə bu dilin bütün mənə gözəlliklərini özündə əks etdirən, dərindən bəşəri-ictimai məzmunu malik qiymətli əsərlər ərsəyə gətirmişdir".

Bəli, Səməd Vurğun təkcə bir-birindən gözəl, təkrarsız lirik şeirlərin, poemaların, dram əsərlərinin deyil, həm də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixindəki böyük bir dövrün müəllifidir. O, Azərbaycanın və dünya poeziyasının yaddaşında təkrarsız poetik şəxsiyyət, görkəmli ictimai xadim, elm və sənət təşkilatçısı, qeyri-adi istedadla malik şair, dramaturq, törcüməçi, düşüncəsinin işığı ilə kamillik məqamına yetişmiş mütəfəkkir kimi yaşayır. Şairin poeziyası həyat, şəxsiyyət, şeiriyyət adlanan üç dünyadan ibarətdir və bu dünyaların hər birində o, ən möhtəşəm ucalıqdadır.

Firudin bəy Köçərlini təəccübləndirən uşaq

Səməd Yusif oğlu Vəkilov 21 mart 1906-cı ildə Qazax qəzasının Yuxarı Salahlı kəndində anadan olub. Uşaqlıq illərini doğma kəndində keçirib, ibtidai təhsilini rus-tatar məktəbində alıb.

1918-ci ildə görkəmli ədəbiyyatşünas və marifçi Firudin bəy Köçərlinin Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsinin Qazaxa köçürülməsi Səmədin taleyində xoş bir təsadüfə çevrilir. Həmin şöbənin əsasında Firudin bəy Qazax Müəllimlər Seminariyasını təşkil edir, Səməd Vəkilov da bu məktəbə qəbul olunan kənd uşaqları arasında olur.

Müasirlərinin xatirələrinə görə, o, hələ kiçik yaşlarından son dərəcə həssas, eyni zamanda çox qətiyyətli, möhkəm iradəli, hazırcavab imiş. Elə bu hazırcavablığı ilə də ilk gündən Firudin bəy Köçərlinin diqqətini çəkir. Xatirələrə görə, Səmədi seminariyaya yazdırmağa nənəsi Aişə xanım gətiribmiş. Firudin bəy xəstə, qızdırmadan rəngi solmuş uşağa baxıb onu seminariyaya qəbul etmək istəməyib. Bu anda Səməd çox ahestə bir səslə: - Ah! A Firudin bəy, bircə bilsəydim ki, burada, bu ürəkə nələr var... - deyir.

Firudin bəy cəld geri dönmür. Səmədin oxumaq, təhsil almaq həsrəti ilə qəlbindən qopardığı bu "ah" Köçərlini yumsaldır. İmtahan günü isə vaxtilə zəif hesab edib məktəbə qəbul etmək istəmədiyi Səməd Vəkilovun zəngin hafizəsinə və çox dürüst tələffüzünə heyran qalır, özünü saxlaya bilməyib onu bağrına basır.

Təhsilə başladığı ilk günlərdən ondakı fitri istedad dərhal özünü göstərir. Bu illərdə o, Vəqifin, Vidadinin, Zakirin, Sabirin, Puşkinin, Ler-montovun, türk şairlərdən Tofiq Fikrətin, Namiq Kamal, Mehmed Eminin əsərləri ilə də tanış

ŞEİRLƏR

ANA

Pək cəuquđum yərə gömdüľer səni,
Həyata qanadsız atdılar məni.
Bax, necə pozulub ömrüm gülşəni,
Həyat sənsiz mənə zındandır, ana!
Qoynunda bəslənir gözəl diləklər,
Layiqdir səcdəyə sənə mələklər,
Nərdəsən, ah gözlərim həp səni bəklər,
Bax, övladın nasil giryandır, ana!
Sən bir günəş idin, doğdun da batdın,
Yazıq övladını qəmlərə atdın.
Bir cavab ver, hankı murada çatdın
Torpaqlarda neçə zamandır, ana!
Bir ah çəksəm sənsiz, qopmazmı tufan?
Əzizim anacan, gözüm anacan!
Yumuq gözəlriini aç da bir oyan,
Şimdi zaman başqa zamandır, ana!
Yıxılıb payinə öpmək istərəm,
Analıq məhrini görmək istərəm,
Səni görmək üçün ölmək istərəm,
Təsəllim ah ilə fəğandır, ana!

ŞAİR, NƏ TEZ QOCALDIN SƏN!

Nemətsə də gözəl şər,
Şair olan qəm də yeyir.
Ömrü keçir bu adətə,
Uğurlu bir səadətə.
Görən mənə nədir deyir:
Saçlarına düşən bu dən?
Şair, nə tez qocaldın sən!

Dünən mənə öz ölinde
Gül gətirən bir gəlin də
Gözlərimdə min bir sual
Heykəl kimi dayandı lal...
O bəxtəvər gözəlin də
Mən oxudum gözəlriindən:
Şair, nə tez qocaldın sən!

Ovculuğa meyl saldım,
Gecə - gündüz çöldə qaldım,
Dağ başından enib düzə
Bir ox kimi süzə-süzə
Neçə ceyran nişan aldım;
Cavab göldi güllələrdən:
Şair, nə tez qocaldın sən?

Bəzən uca, bəzən asta,
Ötür sazım min sim üstə.
Andı yalan, eşqi yalan,
Doşluğ da rüşvət olan,
Ürək yıxan bir ıblis də
Üzəvəri deyir hərdən:
Şair, nə tez qocaldın sən!

Saç ağardı, ancaq ürək
Alovludur əvvəlki tək.
Saç ağardı, ancaq nə qəm!
Əlimdədir hələ qələm...
Bilirməm ki, deməyəcək
Bir sevgilim , bir də Vətən:
- Şair, nə tez qocaldın sən!

VƏTƏN HƏSRƏTİ

Elindən, günündən ayrılan könül,
Arabir vaxt tapıb ağlasın görək.
Əziz kimsələri qırılmış kimi,
Yas tutub qaralar bağlasın görək.
Demirəm incidib üzünü özünü,
Əl üzüb dünyadan yumsun gözünü.
Nə qədər olsa da, Vətən sözünü,
Duysun üreyində, anlasın görək.
Bir şikəstə neyəm, bir qırıq kaman,
Görmədim bir belə-həsrətdən yaman,
Vurğun ellər deyib ağlar hər zaman,
Onun qaydasıdır, ağlasın görək.

GÖDƏKÇƏ

Dostum! Moskvada iki il qabaq
Qarlı bir qış günü bir evə olduq.
Dostlar, tanışlar da məclis quraraq,
Üstünə yüngüllük, güllüb sad olduq.
Mən soyuqlamışdım o aşxam bir az.
Sənərk ərk ələyib danladın məni,
Dedin ki, bu qədər soyuqluq olmaz,
Özinə baxmırsan... Doğrudan da sən.
Elə bil canının lap düşmənisən!
Sonra öynindəki bir gödəkçəni
Mənə bağışladın o məclisdə.
Üstəlik bir söz də dedin o gecə:
"Biz heç... Qoy şairə soyuq dəyməsin!"
O ürəkden gələn məhriban səsin
İndi də, indi də xatirəmədir...
Əzəldən qaydadır eldə, obada,
Doşluğun töhfəsi bir çöp olsa da!
Anlayan bilər ki, mənası nədir!
İndi qış günləri şaxtada, qarda,
Əlimdə tufəngim, çöllər gözürəm.
Arabir bil gül açıq MİL, Muğan düzü.
Bəzən Bakıda da xəzri əsəndə,
Elə ki, qəflədən xəstələnirəm,
Elə ki, qorxudur mənə sətəlcəm,
Uşaqlar deyib, həmdəm küsəndə,
Geyirəm verdiyin bu gödəkçəni.
Bu ceyran dərisi bir loğman kimi
Davası, dərmanası sağıldır mənə.
Xeyirxah, məhriban bir insan kimi,
hər zaman, hər yerdə anıram səni...

